

□ о. д-р Мирон Бендик, ректор і викладач

Підкреслення шановним автором дослідження саме богословських аспектів уніатства спонукає нас розпочати цей відгук від богослов'я. Отож, ідучи за святоотцівською традицією, можна ствердити, що богослов'я Церкви (еклезіологія) від початків імпліцитно знаходилося в двох кардинальних догматах віри – тріадології і христології. Згідно з тріадологічним догматом, Церква є іконою Пресвятої Трійці, а згідно з христологічним – Тілом Христовим. Споглядаючи Церкву в таїнстві Пресвятої Трійці (богослов'ї), можна ствердити, що, як є один Бог, так і є одна Церква. Водночас, як один Бог є сопричастям Осіб Пресвятої Трійці, так і одна Церква є сопричастям помісних Церков. Як рівними і різними є Отець, Син і Святий Дух, так і рівними і різними є помісні Церкви. Спроби заперечити рівність Осіб у Пресвятій Трійці через підпорядкування Сина Божого Отцеві чи Святого Духа Синові Божому були засуджені Церквою як ересь субординаціонізму. Такі спроби мали місце, коли богослов'я Пресвятої Трійці витіснялися ситуативними філософськими підходами, а конкретно в IV столітті філософією неоплатонізму. Єретична теза про субординаціонізм у Пресвятій Трійці дала початок уніатству в еклезіології. Уніатство вбачає єдність Церкви в підпорядкуванні одних Церков іншим. Наслідками еклезіологічного уніатства є втрата кожною з Церков власної помісності через уподібнення і злиття з іншою Церквою, яка набирає політично-імперського характеру, і втрата сопричастя між Церквами через відносини підпорядкування – панування. Втрачається онтологічна єдність у багатоманітті, підмінюючись раціональною схемою єдності в злитті й уніформізмі однієї панівної конфесії. Крім тріадології, богословським джерелом еклезіології є христологія. Через воплощення Божого Сина Бог входить в історію, Син Божий народжується як чоловік Ісус Христос, росте „літами і ласкою”. Воплощення Божого Сина триває в історії, коли з волі Отця благодаттю Святого Духа народжуються нові помісні Церкви, якими і з яких існує Христова Церква – єдине Тіло Христове. Подібно до свого Засновника і Глави, помісні Церкви ростуть „літами і ласкою” через їхнє зростання в помісності та сопричасті між собою. Завдяки Христу-Главі все Тіло Церкви, „об'єднане і зміцнене суглобами та зв'язями, росте Божим зростом” (Кол. 2,19). Зрілість помісної Церкви досягається нею в доланні елементів „дитячої” залежності, протиставлення, відштовхування і відокремлення від інших помісних Церков, а відтак у досягненні еклезіальної самодостатності (помісності), здатної до сопричастя з іншими Церквами-Сестрами. Процес дозрівання відбувається в усіх помісних Церквах, щоб остаточно Христова Церква явила світові єдність „одного стада і одного Пастиря”. Уніатство, з точки зору христології, є виявом історичної незрілості якоїсь помісної Церкви, яка, хоч і має „повноту засобів спасіння”, проте ще не готова до зрілого буття собою і партнерського спілкування з іншими.

Цих богословських підходів до уніатства, на жаль, виразно не вистачає в дослідженні архієпископа Августина. Замість богословських, переважають полемічні і політичні підходи. Вони ж позбавляють можливості належно висвітлити заявлену в дослідженні тему (богословські аспекти).

Переходячи до аналізу змісту, бачимо, що явище уніатства владика досліджує на прикладі як Римо-Католицької, так і Української Греко-Католицької Церкви. Аналізуючи історію РКЦ у світлі фактів та церковних документів від Середньовіччя до сучасності, владика доходить висновку, що уніатство внутрішньо притаманне римо-католицькій еклезіології. Виражається воно в устремлінні привести („навернути”) всі Церкви, зокрема, Східні Православні, під владу Папи Римського. Уніатство РКЦ – в змушуванні інших

Церков до прийняття „католицької догматики”, найважливішими положеннями якої владика вважає „філіюкве”, „непорочне зачаття Пресвятої Богородиці” і „примат папи” (див. сс. 26-28). У ставленні до Церков християнського Сходу РКЦ своє прозелітичне католичення східних прикриває екуменічним устремлінням до відновлення християнської єдності. Підсумовуючи факти і документи, владика доходить висновку, що РКЦ „не здатна” мислити не по-уніатськи: „Енцикліка папи Льва XIII показала не просто небажання, але й нездатність Католицької Церкви до відмови від уніатської моделі” (с.133). Такий висновок є виразом і водночас присудом – будь-які розмови з Церквою, нездатною розуміти, позбавлені сенсу. Попри те, владика все ж підтримує діалог з РКЦ (див. сс. 129, 174). Серед тем до дискусії – зокрема, згадувані раніше філіюкве, непорочне зачаття і примат папи. Аналізуючи сучасне ставлення РКЦ до тих пунктів „католицької догматики”, владика констатує, що РКЦ перестала вважати філіюкве і непорочне зачаття зобов’язуючими для православних у майбутній єдиній Церкві (див. с. 170). Тому фактично єдиним досі невирішеним питанням залишається папський примат. До українських греко-католиків ставлення владика Августина ще суворіше, ніж до римо-католиків. Сценарій їхньої унії з Римом був розроблений польськими єзуїтами відповідно до настанов ексклюзивної тридентської еклезиології. До Берестейської унії дійшло через змову малоосвіченого єпископату на чолі з митрополитом. Самі єрархи не почували себе ані православними, ані католиками (див. с. 108). Широкі маси православно-католицького народу унії з Римом не прийняли. Унія штучно підтримувалася владою Речі Посполитої. Через прийняття „католицької догматики” УГКЦ відірвалася від православ’я. Втрата східної духовності була в XIX столітті підмінена українським націоналізмом. За співпрацю з фашизмом під час II світової війни УГКЦ була законно покарана радянською владою. Проте і на початку 90-х років XX століття Ватикан спонукав УГКЦ розгромити три православні єпархії в Західній Україні. Незабаром політичний запит на націоналізм закінчиться, що призведе до кризи ідентичності в УГКЦ. Вихід із кризи для неї – або стати повністю католицькою (РКЦ), або повністю повернутися до православ’я, відмовляючись і від папського примату, і від „католицької догматики” взагалі.

Тези владика про УГКЦ є найслабкішими в дослідженні – по-богословськи безпорадні, по-комсомольськи „полные задора и огня”. Звичайно ж, не греко-католики є перешкодою для православно-католицького сопричастя. Справжнім „камнем спотикання” залишається служіння єпископа Риму в Христовій Церкві. Під сучасну пору РКЦ проводить із цього питання відкритий і чесний діалог. Устами блаженної пам’яті папи Івана Павла II Церква звернулася до богословів різних помісних Церков із проханням допомогти повніше розкрити вселенський сенс Петрового служіння. Не оминає цього питання й владика Августин. Іноді владика визнає позитивну роль папства (див. с.34). Проте вважає папський авторитет історичним явищем, пов’язаним з політичним статусом Риму – столиці однойменної імперії (див. с.31). Ця теза, однак, не відповідає православ’ю Святих Отців, бо по-конфесійному заперечує західне розуміння примату. Проте східні Отці ще не мислили конфесійно, а тому стверджували примат по-східному. Так, для Теодора Студита папа – це „Богом піднесений пастир овець Христових, що має ключі Царства небесного, камінь віри, на якому збудована Католицька (кафолична) Церква” (Послання 71). Звертаючись до сучасного йому папи Пасхалія, святий Отець Церкви стверджує: „Ти – Петро, що прикрашаєш Петрів престіл і правиш на ньому... Ти маєш силу від Бога, бо маєш першість між усіма, для чого ти і поставлений” (там само). За

свідченням того ж Теодора Студита, західному патріархові „належить вища влада на Вселенському Соборі” (Послання 188). У цих виразах міститься східне розуміння примату папи. Воно, як і західне, складає спільну спадщину єдиної віри. На цьому розумінні будується й еклезіологія УГКЦ. На думку Святих Отців Берестейської доби, суперечки між східними і західними розуміннями виникли через те, що „розуміти себе не хочемо” (арт. 1 Артикулів Берестейської унії).

Реагуючи на тему, підняту в дослідженні владики Августина, можна ствердити, що уніатство історично виникло внаслідок підміни богослов'я політикою, підміни Римської Церкви – „верховної між Церквами Божими” (Теодор Студит, Послання 138) трьома політичними Римами – центрами влади над іншими Церквами. Ці „Рими” (Рим-Царгород-Москва) неминуче стали конкуруючими, кожен займаючись уніатством, тобто підпорядкуванням собі інших Церков. Наша УГКЦ упродовж історії найбільше постраждала від уніатства саме третього Риму, тобто Москви. У XVIII – XX століттях мільйони греко-католиків позбавлялися права бути собою і насильством, проти власної совісті були змушені „воссоединятись” із РПЦ. Відгукуючись на ці факти православного прозелітизму, владики Августин застосовує практику „подвійних стандартів”: „Подібна (як у католиків) „еклезіологічна хвороба” не властива Православній Церкві, яка ... не ставить умовою церковної єдності підпорядкування абсолютній юридичній і учительській владі якого-небудь „східного Папи”” (с. 196). Отож, „скалка” уніатства в Католицькій Церкві є, а „поліна” уніатства в Православній Церкві нема. Однак, історична реальність є інакшою. Останнім прикладом православного прозелітизму щодо греко-католиків був Львівський псевдособор 1946 року. Коментуючи його, владики Августин як вірнопідданий московський уніат, цілком схвалює дії не тільки РПЦ, але й тогочасної богоборчої влади. Більш того, владики і в XXI столітті пропонує УГКЦ подібний „єкуменізм імені Йосипа Віссаріоновича Сталіна” (с. 212).

Дослідження владики Августина підводить до декількох висновків: уніатство завжди було і залишається еклезіологічною аномалією. Воно спотворює міжцерковне сопричастя і розбиває внутрішню єдність самих помісних Церков. Прикладом цього є розділена Українська Церква, всередині якої взаємопоборюються конфесії різного уніатського підпорядкування. Парадоксально, але владики Августин, пишучи антиуніатське дослідження, пише його практично і проти самого себе. Його опус сповнений, за словами митрополита Шептицького, тієї „московської нетерпимості, що й рідного брата назве ворогом за те, що той мислить інакше” (див. Церква і церковна єдність, с. 380). Через уніатство нас і досі „ділить те, що тисячу років тому поділило греків і римлян” (там само, с.373), а також московитів і греків. Тому запрошуємо владику Августина, який належить до спільної з нами київської традиції і до одного народу, підійнятися понад уніатськими поділами, спричиненими геополітикою й амбіціями чужинецьких імперій, і по-богословськи поглянути на свою Церкву й народ, спільно шукаючи в одній помісній Українській Церкві сопричастя наших конфесій і неуніатського сопричастя з іншими Церквами-Сестрами.